Alina-Mihaela Bursuc

GINERE ŞI *NORĂ* – PROFIL LEXICOGRAFIC

INTRODUCERE

Prin căsătorie, bărbatul şi femeia primesc o nouă identitate în cadrul micro-grupului social (Ciubotaru 1997: 54) constituit din familia celuilalt. Lexemele *ginere* şi *noră*, alături de *cumnat*, *cumnată*, *unchi*, *mătuşă*, organizează relațiile cu părinții, frații, respectiv nepoții celuilalt soț. Termenii polari ai cuplului lexical *ginere – noră* se află în opoziție pe dimensiunea 'sex' şi se disting la nivelul radicalului (cf. *frate – soră*). Articolul îşi propune să reconstituie şi să completeze profilul lexicografic al celor două lexeme, pe trei paliere: definiția lexicografică, prima atestare în limba română şi etimonul. În acest demers, dicționarul tezaur al limbii române are statut de reper, fiind rând pe rând efectuate comparații cu opțiunile din alte dicționare academice sau de acelaşi rang. De asemenea, se face apel la surse nevalorificate în respectivele dicționare din motive obiective, precum şi la alte metode etimologice.

1. DEFINIȚII LEXICOGRAFICE

Ultimul secol de lexicografie românească se identifică în mare măsură cu parcursul editorial al dicționarului tezaur, realizat sub auspiciile Academiei Române, în celebrele serii, fragmentate alfabetic: *Dicționarul Academiei*, publicat între 1913–1949, respectiv *Dicționarul limbii române. Serie nouă*, publicat între 1965–2010. Concomitent cu apariția DA/DLR, din dorința facilitării accesului publicului larg la informația lexicografică, sunt elaborate dicționare academice în formule concentrate: *Dicționarul limbii române literare contemporane*, în patru volume (1955–1958), *Dicționarul explicativ al limbii române*, în două ediții principale (1975, 1998), sau *Micul dicționar academic* în patru volume (2001–2003). În paralel, inițiativa din 1896 a întemeietorului semanticii româneşti, L. Şăineanu, concretizată în *Dicționar universal al limbei române*, se bucură de o continuă apreciere, este îmbunătățit şi reeditat de inițiatorul însuşi (v. a 6-a ediție din 1929) şi ulterior de un grup de cercetători care realizează *Noul dicționar universal al*

LR, LXIV, nr. 1, p. 35–85, Bucureşti, 2015

BDD-A20044 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 3.149.233.72 (2024-04-20 04:47:26 UTC)

limbii române. Cele şase dicționare sunt reprezentative pentru definiția în gen proxim şi diferențe specifice (logică în termenii lui Aristotel, hiperonimică sau prin incluziune, cf. Lehman 2005: 18) practicată în analiza mai ales a substantivelor. Pe baza unui corpus alcătuit din: Şăineanu, D. U., DEX[2], NDU şi din volumele în care sunt lucrate intrările cu inițialele *G*, *N*: DA (1934)/DLR (1971)[1], DL (vol. II, III – 1956–1957), MDA (vol. II, III – 2002–2003), sunt comparate definițiile lemelor *ginere* şi *noră*. Date fiind autoritatea recunoscută în tradiția lexicografică românească a celor şase dicționare, caracterul explicativ prin excelență, distincția la nivelul radicalului, de unde dispunerea la poli opuşi alfabetic a corelativelor *ginere* şi *noră*, este posibil ca analiza comparativă a definițiilor celor două leme să dezvăluie modele similare de definire.

Aparent similare, definițiile sensului principal al lexemului *ginere* prezintă diferențe în selectarea genului proxim şi în formalizarea diferențelor specifice. Prima definiție: „Bărbatul fiicei, în raport cu părinții ei" (Şăineanu, D. U.), conține genul proxim *bărbatul* „soț", o intruziune a limbajului familiar în metalimbajul lexicografic, şi diferența specifică *fiicei* în perifraza genitivală, suficientă semantic: *bărbatul fiicei*. Este punctată în continuare relația de înrudire, marcată prin structura *în raport cu* şi raportarea propriu-zisă la *părinții*, cu reluarea anaforică a determinantului *fiicei* prin pronumele personal *ei*. O discuție aparte necesită definiția din dicționarul academic: „(În opoziție cu socru-soacră şi în corelație cu noră) După cununie feciorul cununat devine pentru socrii săi ginere" (DA), datorită complexității: definiție de tip enciclopedic, accentuat referențială (v. *devine*, reperul temporal *după cununie*), pe alocuri hiperspecifică, cu genul proxim *fecior*, preluat din câmpul arhaic al vârstelor (şi care subliniază vârsta considerată potrivită pentru însurătoare în cazul unui tânăr), dar din această cauză limitat temporal. Definiția este precedată de un adevărat aparat semic, constând în indicații parantetice de factură structurală privitoare la opoziții şi corelații. Analiza se dovedeşte originală prin genul îndepărtat (cf. Lehman 2005: 19) care marchează convențional un moment inițial de dobândire a unei identități, dar şi prin diferența specifică *cununat* sau raportarea realizată prin neutralizatorul plural *socri* (opoziție dublată parantetic). În DL, lucrare tributară dicționarului academic, nu este valorificată definiția anterioară, ci este preluată şi revizuită definiția mai veche: „Soțul fiicei în raport cu părinții ei" (DL), în care s-a preferat norma limbii: *soț*, față de *bărbat* „soț" (Şăineanu, D. U.). Începând cu definiția: „Soțul unei femei, considerat în raport cu părinții acesteia" (DEX[2]), se produc şi alte modificări: se renunță la perifraza comună *soțul fiicei* pentru ca analiza să evidențieze rolul raportării. Determinantul *unei femei*, ataşat aceluiaşi gen proxim *soțul*, face necesară selecția

[1] O analiză sumară a definițiilor numelor de rudenie din DA/DLR face obiectul comunicării *Les noms de parenté dans le Dictionnaire de la langue roumaine*, prezentată la Conferința internațională „Le lexique entre identités culturelles et genres textuels" (Univeristà degli Studi di Verona, Italia, 11–13 noiembrie 2010).

BDD-A20044 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 3.149.233.72 (2024-04-20 04:47:26 UTC)

din mai multe raportări posibile (părinți, frați, nepoți) şi reluarea anaforică de data aceasta prin pronumele demonstrativ *acesteia*. Sub presiunea unei definiții complexe, moştenită din DA, se optează pentru soluția cea mai simplă: glosarea prin sinonimul *soț* (MDA), în acest caz o definiție hipospecifică. În sfârşit, definiția: „Soț considerat în raport cu părinții soției" (NDU), sintetizează datele anterioare: gen proxim *soț*, expresia relației *în raport cu*, raportarea la *părinții*, cu specificarea, marcată de principiul circularității, a determinantului *soției*. Cu toate acestea, în ultima definiție este respectată cerința lexicografică de a trata atât lema, cât şi genul proxim la acelaşi nivel de determinare: nearticulat. În toate definițiile analizate (excepție sinonimul din MDA), principiul economiei spațiului redacțional funcționează foarte bine, raportarea făcându-se prin intermediul pluralului neutralizator *părinți* (sau *socri* în definiția din DA). Spre deosebire de rom. *părinți*, echivalentul fr. *parents* este polisemantic chiar în câmpul numelor de rudenie: „părinți", „rude", ambiguitate semantică evitată prin raportarea copulativă, mai puțin economică, fr. *par rapport à la mère et au père*: „Mari de la fille, par rapport à la mère et au père de celle-ci" (TLFi, *s.v. gendre*).

Definițiile lemei *noră* din dicționarele selectate sunt similare, cu relativ acelaşi gen proxim *soție* (fie articulat, fie nearticulat), cu expresia specifică comună (*considerată*) *în raport cu*, devenită marcă de conținut lexicografic, şi cu raportarea la *părinții* (*soțului*). Definiția din Şăineanu, D. U. este constituită din perifraza suficientă semantic *soția fiului*, remarcându-se absența justificată a raportării. În definiția: „Soția considerată în raport cu părinții soțului" (DL), genul proxim este redat absolut prin *soția*, urmat apoi de expresia relației, raportarea propriu-zisă cu marcarea circularității *soție – soț*. Definiția din DLR, preluată în MDA (cf. *ginere*): „Soție considerată în raport cu părinții soțului ei" (DLR, MDA), reprezintă o prelucrare a definiției din DL, în care se respectă principiul aceluiaşi grad de determinare: genul proxim *soție* (nearticulat), expresia specifică, raportarea la *părinți*, determinantul *soțului*, caracterizat de aceeaşi circularitate, şi precizarea pronominală *ei*. Se remarcă apoi o tentativă de combinare a definițiilor academice anterioare, în care este introdus un element suplimentar, ideea că soția este a *cuiva*: „Soția cuiva considerată în raport cu părinții soțului ei" (DEX[2]). În semn de continuitate, perifraza din Şăineanu, D. U. este preluată în NDU şi în manieră hiperspecifică se adaugă elementele raportării şi reluarea anaforică *acesteia*: „Soția fiului considerată în raport cu părinții acestuia" (NDU). Comparativ, în dicționarul francez considerat, indicația referitoare la părinți se face în aceeaşi manieră dezvoltată, însă ca indicație parantetică: fr. „(Par rapport au père ou à la mère) La femme du fils" (TLFi, *s.v. bru*) sau „(Relativement au père et à la mère) L'épouse d'un fils" (TLFi, *s.v. belle-fille*).

Comparativ, în dicționarul tezaur lexemele sunt tratate în volume diferite, fiecare aparținând uneia din cele două serii (DA, DLR), şi în maniere diferite în privința alegerii atât a genului proxim, cât şi a diferențelor specifice. În niciunul dintre dicționare, lexemele nu sunt tratate după acelaşi model, fiecare dintre

BDD-A20044 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 3.149.233.72 (2024-04-20 04:47:26 UTC)

definiții se raportează la analizele anterioare pentru același conținut. Cu excepția definiției din DA, ambele serii de definiții care analizează conținuturile „ginere” și „noră” formulează cu diferențe insesizabile aceleași idei complementare „soțul fiicei”, respectiv „soția fiului”. În condițiile în care atât *ginere*, *noră*, cât și *soț*, *soție*, sunt membri cu același statut ai paradigmei rudeniei prin alianță din cadrul câmpului lexical al numelor de rudenie, alegerea celor din urmă pentru poziția de gen proxim (apropiat) indică o atitudine subiectivă a autorilor definițiilor, care se înscrie în tendința generală de definire a acestor leme (cf. fr.). În mod obișnuit, genul proxim este dat de un hiperonim aflat la un nivel superior de generalitate decât definitul; este cazul formulării „bărbat căsătorit în raport cu părinții soției” (cf. Scurtu 1966: 204), unde *bărbat* are mai degrabă statut de gen îndepărtat, cu diferența specifică *căsătorit*.

2. ÎN CĂUTAREA PRIMEI ATESTĂRI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Secolul al XVI-lea se identifică în filologia românească cu debutul relativ târziu al textelor în limba română: traduceri și copii ale traducerilor biblice, documente slavo-române (din perioada 1374–1600, în DERS, publicat în 1981), documente românești (Chivu 1979, Gheție 1982), primele texte juridice românești (*Pravila Coresi* din 1560–1562, editat în 1982; *Pravila Lucaci* din 1581, editat în 1971). Caracterul istoric al dicționarului tezaur se traduce în ilustrarea cuvintelor și sensurilor analizate cu citate reprezentative din toate etapele limbii române, excerptate, mai cu seamă, din cele mai vechi texte românești. Autorii lucrării de referință a lexicografiei românești fac eforturi de a ține pasul cu ritmul editării textelor vechi, reprezentative pentru filologia românească. Așa se face că lexemele *ginere* și *noră*, tratate datorită inițialelor în volume diferite ale celor două serii, beneficiază în mod diferit în dicționarul tezaur de prime atestări în funcție de publicarea edițiilor de texte vechi.

Astfel, în DA (1934), sensul etimologic „ginere” (ierarhizat ca prim sens) al lexemului *ginere*, este atestat pentru prima oară în 1688: *Cine e... ginerele împăratului?* (*Biblia*, apud DA), atestare preluată în DA din prima ediție a dicționarului lui Tiktin (1911), și ulterior dată ca primă atestare a formei de singular (în Scurtu 1966: 204). Al doilea sens din DA al lexemului *ginere* „mire”, înregistrat regional în Muntenia (cf. distribuția dialectală a desemnărilor „mire” în Balacciu-Matei 1990: 276) și considerat în topul celor mai reprezentative cuvinte muntenești (Mărgărit 2009: 14, 34), este atestat pentru prima oară în 1574, sursă și an preluate în MDA: *Zeace feate... ieșiră în tâmpinatul ginerelui* (*Tetraevanghelul*, apud DA). Comparația datărilor celor două sensuri, al doilea fiind un calc semantic, relevă un aspect cel puțin straniu: în dicționarul academic sensul nou este atestat cu un secol înaintea celui etimologic. Fiind vorba de un calc, este de

BDD-A20044 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 3.149.233.72 (2024-04-20 04:47:26 UTC)

presupus coexistenţa celor două sensuri ale lui *ginere* în secolul al XVI-lea, iar anul 1574 (de fapt 1560–1561), dat în DA, poate servi pentru prima atestare a cuvântului *ginere*, cu observaţia că e vorba de sensul regional „mire". În monografia lui Scurtu (1966), este semnalată o predatare faţă de DA, întrucât în primul text juridic românesc, *Pravila Lucaci* (editat în 1971, şi deci imposibil de folosit ca sursă în 1934; dat în Scurtu 1966: 204 ca manuscris cu trimitere la articolul lui Rizescu care lucra la editarea textului), din 1581 (cu un secol mai devreme faţă de prima atestare din DA), apar, conform editorului, cele mai vechi atestări ale unor nume de rudenie, printre care şi *ginere*: *Lasă să ia ginerii şi cumnaţii doa surori, căce că iaste a cincea spiţă* (*Pravila Lucaci* 182, apud Scurtu 1966: 204). Totuşi, cel mai vechi text juridic românesc este *Pravila Coresi* din 1560–1562 (editat în 1982[2], ulterior ediţiei *Pravilei Lucaci*), unde apare *ginere* cu sensul etimologic: *Iar ginerele, cînd va îmbla cu soacră-sa sau socrul cu noru-sa* (*Pravila Coresi*, apud Gheţie 1982: 222).

În seria cronologică a citatelor corespunzătoare sensului etimologic al cuvântului-intrare *noră* din DLR (1971) sunt redate compact atestările reprezentative atât pentru forma etimologică *nor*(*u*), cât şi atestările pentru forma inovatoare *noră*. Astfel, forma etimologică *nor*(*u*) este atestată încă din primele texte, mai exact din 1581, potrivit DLR, în ambele variante: *N-am venit ... a împărţi feciorul de tată-său ... noru de soacră-sa* (Coresi, *Evanghelia* 205, apud DLR, cu menţiunea că atestarea este preluată din Scurtu 1966: 207), respectiv: *Am venit... a împărţi feciorul de tată-su şi fată de mumă-sa şi nor de soacră-sa* (Coresi, *Evanghelia* 205, apud DLR). O predatare faţă de DLR este din 1560–1561 (cf. *ginere*): *Iar ginerele, cînd va îmbla cu soacră-sa sau socrul cu noru-sa* (*Pravila Coresi*, apud Gheţie 1982: 222). Forma mai nouă *noră*, şi care s-a impus, este atestată în DLR la sfârşitul secolului al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea (1688–1717): *Grea şi năpraznecă boală pă iubită nora măriii-sale Bălaşa... ajungând* (R. Greceanu, CM II, 199, apud DLR). Dacă forma *noră*, inovatoare, este, cel mai probabil, de secol XVII, pentru forma etimologică se poate insista pentru o eventuală predatare. Astfel, anul 1581 dat în DLR (1971) şi anul 1560–1562 dat în Gheţie 1982: 222, sunt devansaţi în DERS (1981), în care este oferită o primă atestare a lui *noru* într-un document slavo-român din 1557: *jupaniţa Stana Mă*(*i*)*deasca noru sa jupaniţa Ana* (ŢR, 1557, <ian.-aug.>, 13, DERS, *s.v. noră*).

Trebuie verificat dacă faţă de aceste prime atestări din tradiţia lexicografică şi filologică românească (1560–1562 pentru *ginere*, respectiv 1557 pentru *noră* în forma etimologică *noru*), este posibilă recuperarea unor atestări mai vechi. Pot fi căutate indicii pentru măsura în care desemnările ginerelui şi nurorii sunt prezente în textul biblic şi, implicit, în primele traduceri româneşti. În urma căutării cu

[2] Text stabilit, studiu filologic, studiu lingvistic şi indice de Gheorghe Chivu, în Gheţie 1982: 218–231.

BDD-A20044 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 3.149.233.72 (2024-04-20 04:47:26 UTC)

mijloace informatice[3] constatăm un număr redus de ocurențe (română: 13 ale lui *ginere*, toate în Vechiul Testament, şi 20 ale lui *noră*, majoritatea în Vechiul Testament şi doar câteva în Noul Testament; niciunul dintre termeni nu apare în textul Psalmilor). Cele constatate sunt relevante pentru posibilitatea de a găsi atestări mai vechi ale lui *ginere* şi *noră*, întrucât textele româneşti menționate sunt traduceri din Psalmi şi din Evanghelii. Aşadar, dacă pentru *noră* există posibilitatea teoretică, deocamdată, de a recupera o atestare anterioară (lui 1557), nu sunt aceleaşi şanse pentru *ginere* (nefiind prezent nici în Psalmi, nici în Evanghelii). *Noră* este absent din Ev. sl.-rom., întrucât în text se optează pentru împrumutul *nevastă* în unul din sensurile inițiale „noră". Datele problemei se schimbă însă în privința lui *ginere*, imposibil de identificat cu sensul de bază în primele tipărituri româneşti. Unicul nume de rudenie prezent în *Scrisoarea lui Neacşu* din 1521, se întâmplă să fie tocmai *ginere*, de unde predatarea cuvântului cu mai bine de un secol şi jumătate față de DA, în forma încă neevoluată fonetic: *Am auzit de boiari ce sînt megiaş şi de genere-miiu Negre* (Hurmuzaki, XI, 843; Chivu 1979: 95; cf. Mihăilă, D. 6). Aşadar, primele atestări identificate în urma acestei căutări şi care devansează datările din DA/DLR, sunt: *ginere* în forma neevoluată fonetic *genere* din 1521 (*Scrisoarea lui Neacşu*), respectiv *noră* în forma etimologică *noru* din 1557 (într-un document semnalat în DERS).

3. ETIMON LATIN

3.1. METODE ETIMOLOGICE

Începând din secolul al XIX-lea, etimologia romanică valorifică bogatele surse latine şi aplică o metodă cu caracter filologic, de tip descendent, care dezintegrează latina în limbile romanice. Prin intermediul metodei tradiționale, etimologii romanişti, fie că se ocupă de un singur idiom, fie că iau în considerare limbile romanice în ansamblu, preiau etimoanele lexicului moştenit din limba latină direct din dicționarele acestei limbi (Buchi 2012: 105). Spre deosebire de limbile romanice, alte familii de limbi nu beneficiază, din varii motive, de prea multe texte scrise în limbile de origine din care să-şi recupereze etimoanele prin intermediul metodei tradiționale. Aşa se face că, pe baza datelor din limbile contemporane şi a principiilor gramaticii comparate se realizează printr-un demers ascendent reconstrucția diverselor etimoane. Până de curând, lingvistica romanică nu a abordat metoda gramatică comparată – reconstrucție (v. DÉRom), date fiind rezultatele obținute cu metoda tradițională, care are la bază tot comparația (cf. Buchi 2012: 105).

[3] Site-ul www.bibliaortodoxă.ro.

BDD-A20044 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 3.149.233.72 (2024-04-20 04:47:26 UTC)

3.2. *GINERE*

Dicționarele româneşti reprezentative pentru componenta lor etimologică propun cu uşoare variații următoarele forme etimologice: lat. *gĕnĕr*, *-ri* (TDRG[2]), *gĕner*, *-rum* (Puşcariu, Et. Wb.), *gener*, *-erum* (CDDE, DA, MDA), *gĕner* (Ciorănescu, D. Et.), care pot fi sintetizate în formula: lat. *gener*, *-erum* > rom. *ginere*. Similar este propus etimonul lat. *gĕner* „Schwiegersohn", pentru seria romanică: rom. *ginere*, it. *genero*, log. *bénneru*, engad. *ğender*, friul. *dzínar*, fr., prov., cat. *gendre*, sp. *yerno*, port. *genro* (REW[3]). Pe de altă parte, se poate porni de la materialul lexical extras dintr-o serie de dicționare ale idiomurilor romanice (din bibliografia DÉRom de consultare şi redactare obligatorie, Livre bleu 2011): sard. *generu*, rom. *ginere*, ir. *jiner*, mr. *ziniri*, ar. *dzinire*, istriot. *zenare*, it. *genero*, friul. *zinar*, lad. *jënder*, retr. *dschender*, fr. *gendre*, frpr. *dzindro*, occit. *genre*, gasc. *giè*, cat. *gendre*, sp. *yerno*, ast. *xenru*, gal. *xenro*/port. *genro*. Comparația formelor continuatorilor romanici ai lat. *gener*, *-erum*, permite reconstrucția etimonului protoroman */'gɛner-u/(indicat în nomenclatura DÉRom, Livre bleu 2011). La o privire mai atentă, se observă însă că: rom. *ginere*, ir. *jiner* (varianta *žinere*), mr. *ziniri*, ar. *dzinire*, istriot. *zenare*, pot servi reconstrucției unui tip fonetic evoluat: protorom. */'gɛner-e/. Ipoteza este susținută de intuiția unor lexicografi privitoare la existența unei a treia vocale etimologice[4] *-e* pentru rom. *ginere*: lat. *gĕnĕr*, *-ri* (TDRG[2]), *generem* (Şăineanu, D. U.), *generem* (Reinheimer Rîpeanu 2001: 386), *gener*, *-eris* (NDU), fără argumente însă. Trebuie amintită şi tendința unor forme cazuale ale lat. *gener* de a trece de la declinarea a II-a la declinarea a III-a, de unde posibilitatea unui acuzativ analogic **generem*.

3.3. *NORĂ*

În privința lui *noră*, lexicografii oscilează între etimonul din latina clasică şi forma modificată din latina populară, cu indicația conservării parțiale a formei etimologice, în condițiile impunerii formei analogice încadrabile în paradigma substantivelor feminine: lat. *nŭrus* (după *soror* şi *socrus*, TDRG[2]), lat. *nŏrus* > vrom. *noru* (Puşcariu, Et. Wb.), lat. *norus* (= lat. clas. *nurus*) > rom. v. *noru* (CDDE), lat. *nurus* (DLR), lat. pop. *nŏrus* (lat. *nŭrus*) > rom. v. *nor* (Ciorănescu, D. Et.), lat. *nurus* (MDA), date ce pot fi sintetizate: lat. *nurus* (lat. pop. *norus*) > rom. *noră*. Însă lat. pop. *noru* nu este singurul din care provin continuatorii romanici, etimonul clasic nefiind moştenit în niciun idiom romanic. Corespund formelor lat. *nŭrus* „Schwiegertochter", *nŭra*, **nŏrus*, *nŏra*, următoarele serii romanice: log. *nura*, cors. *nora*, istriot., piem. *nura*; ar. *noru*, rom. *noră* şi *noru(-mea)*; it. *nuora*,

[4] S-a propus inclusiv un singular *ginere* refăcut după pluralul etimologic *gineri* (cf. J. Byck, A. Graur, *L'influence du pluriel sur le singulier*, p. 42, apud Scurtu 1966: 206).

BDD-A20044 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 3.149.233.72 (2024-04-20 04:47:26 UTC)

vfr. *nuere*, prov., cat. *nora*, sp. *nuera*, port. *nora* (REW[3]). Vocala mediană *-o-* este explicată prin influența cuvintelor: *socrus*, *soror* sau *novia* (REW[3]), care au în comun apartenența la paradigma numelor de rudenie şi la categoria substantivelor feminine. Datele din dicționarul lui Meyer-Lübke şi cele din dicționarele limbilor romanice consultate concordă, putând fi grupate tot în trei serii: (v)rom., băn. *nor/noru*, mr. *noră/nuoră*, ar. *nor/noru*, istriot. *ńoro*; sard. *nura*, istriot. *nura*, lomb. *nura*, luc. merid. *nura*, cal. sept. *nura*; respectiv it. *nuora*, friul. *nore*, frpr. *nora*, occit. *nora*, gasc. *nore*, cat. *nora*, sp. *nuera*, ast. *nuera*, gal./port. *nora*. Formele continuatorilor romanici permit reconstrucția a trei tipuri protoromane evoluate fonetic: */'nɔr-u/~ */'nʊr-a/~ */'nɔr-a/(indicate în nomenclatura DÉRom, Livre bleu 2011).

CONCLUZII

Analiza definițiilor lexemelor *ginere – noră*, pe baza unui corpus alcătuit din şase dicționare de referință pentru caracterul explicativ, dezvăluie complexitatea actului analitic întreprins inclusiv pentru cuvinte foarte cunoscute şi des întrebuințate. Se constată preferința pentru genul proxim *soț/soție*, preluat din acelaşi câmp lexical, precum şi tendința dezvoltării cu variații infime a ideilor „soțul fiicei", „soția fiului". Datorită realizării în perioade diferite a volumelor dicționarului tezaur şi editării progresive de texte vechi, primele atestări date pentru cele două lexeme sunt revizuite şi completează tabloul ilustrărilor prin citate. Pentru cele două cuvinte moştenite şi conservate ca atare sau în forme analogice (*noră*), sunt punctate rezultate parțiale ale aplicării metodei gramaticii comparate – reconstrucție în vederea aprofundării analizei etimologice. Serveşte drept reper al considerațiilor formulate în acest articol *Dicționarul limbii române*, în tripla sa ipostază de dicționar istoric, datorită bogatului material ilustrativ redat în manieră diacronică, dicționar explicativ, datorită sugestiilor preluate din tradiția lexicografică anterioară şi analizelor de conținut impuse, dicționar normativ pentru stadiul lexematic actual.

ABREVIERI

ar. = aromână; ast. = asturiană; băn. = bănățean; cal. sept. = calabrez septentrional; cat. = catalană; cors. = corsican; engad. = engadin; (v)fr. = franceză (veche); friul. = friulană; frpr. = franco-provensală; gal. = galego; gasc. = gasconă; ir. = istroromână; istriot. = istriotă; it. = italiană; lad. = ladină; lat. = latină; lat. clas. = latină clasică; lat. pop. = latină populară; log. = logudorez; lomb. = lombard; luc. merid. = dialect din Lucania meridională; mr. = meglenoromână; occit. = occitană; piem. = piemontez; port. = portugheză; prov. = provensală; retr. = retoromană; (v)rom. = română (veche); sard. = sardă; sp. = spaniolă.

BDD-A20044 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 3.149.233.72 (2024-04-20 04:47:26 UTC)

BIBLIOGRAFIE

Izvoare

CDDE = Ion-Aurel Candrea, Ovid Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine (a–putea)*, Bucureşti, Socec, 1907–1914.

Ciorănescu, D. Et. = Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, Bucureşti, Saeculum, 2002.

DA = Sextil Puşcariu *et al.*, *Dicționarul limbii române (A-De, F-Lojniță)*, Bucureşti, Academia Română/Socec/Universul, 1913–1949.

DÉRom = Buchi, Éva & Schweickard, Wolfgang (dir.) (2008–): Dictionnaire Étymologique Roman (DÉRom). Nancy : ATILF : http://www.atilf.fr/DERom

DERS = *Dicționarul elementelor româneşti din documentele slavo-române.* 1374–1600. Redactor responsabil: Gh. Bolocan. Bucureşti, Editura Academiei, 1981.

DEX[2] = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan", *Dicționarul explicativ al limbii române*, Ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, [1975][1] 1998[2].

DL = *Dicționarul limbii române literare contemporane*. Sub direcția prof. univ. Dimitrie Macrea şi acad. Emil Petrovici. Vol. I–IV. [Bucureşti], Editura Academiei. Volumul I: *A–C* (1955); volumul al II-lea: *D–L* (1956); volumul al III-lea: *M–R* (1957); volumul al IV-lea: *S–Z* (1958). (Academia Română).

Ev. sl.-rom. = *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu, 1551–1553*. Studiu introductiv filologic de acad. Emil Petrovici. Studiu introductiv istoric de L. Demény. Bucureşti, Editura Academiei, 1971.

Hurmuzaki, XI = Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor.* Vol. XI (1517–l612), cuprinzând documente adunate, adnotate şi publicate de Neculai Iorga, sub auspiciile Ministerului Cultelor şi Instrucțiunii Publice şi ale Academiei Române. Bucureşti, 1900, p. 843.

MDA = Marius Sala, Ion Dănăilă (dir.), *Micul dicționar academic*, vol. 2, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 2002.

Mihăilă, D. = G. Mihăilă, *Dicționar al limbii române vechi* (sfârşitul sec. X – începutul sec. XVI). Bucureşti, Editura Enciclopedică Română, 1974.

NDU = Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu, Victoria Zăstroiu, *Noul dicționar universal al limbii române.* Bucureşti – Chişinău, Litera Internațional, 2006.

Puşcariu, Et. Wb. = Sextil Puşcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*, Heidelberg, Winter, 1905.

REW[3] = Wilhelm Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, Winter, [1911–1920[1]] 1930–1935[3].

Şăineanu, D. U. = Lazăr Şăineanu, *Dicționar universal al limbei române*. A opta edițiune. Revăzut şi adăogit la ediția VI-a. Ortografia Academiei Române. [Craiova], Editura „Scrisul Românesc", [1930].

TLFi = Imbs (Paul)/Quemada (Bernard) (dir.), 1971–1994. *Trésor de la langue française. Dictionnaire de la langue du XIX*e *et du XX*e *siècle (1789–1960)*, Paris, Éditions du CNRS/Gallimard. http://atilf.atilf.fr/

TDRG[2] = Hariton Tiktin, Paul Miron, Elsa Lüder, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, vol. 2, Wiesbaden, Harrassowitz, [1903–1925[1]] 1986–1989[2].

BDD-A20044 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 3.149.233.72 (2024-04-20 04:47:26 UTC)

Lucrări de referință

Balacciu-Matei 1990 = Jana Balacciu-Matei, *Le roumain mire est-il descendant du latin miles*?, în „Revue Roumaine de Linguistique", tome XXXV, nr. 4–6, p. 271–277.

Buchi 2012 = Éva Buchi, *Des bienfaits de l'application de la méthode comparative à la matière romane: l'exemple de la reconstruction sémantique*, în *Methods of Etymological Practice*, Prague, Nakladatelství Lidové noviny, p. 105–117.

Chivu 1979 = Gheorghe Chivu *et alii*, *Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI-lea*, Editura Academiei, Bucureşti.

Ciubotaru 1997 = Mircea Ciubotaru, *Forme şi expresii ale conştiinţei genealogice la români*, în „Arhiva genealogică", 3–4, IV (IX), Editura Academiei Române, Iaşi, p. 53–60.

Gheţie 1982 = Ion Gheţie (coord.), *Texte româneşti din secolul al XVI-lea*, Editura Academiei, Bucureşti.

Lehman 2005 = Alice Lehman, Françoise Martin-Berthet, *Introduction à la lexicologie. Sémantique et morphologie*, (II ed), Armand Collin, Paris, p. 17–42.

Livre bleu 2011 = *Dictionnaire Étymologique Roman. Livre bleu*, version 6, réalisée à l'occasion du septième Atelier DÉRom (Sarrebruck, 18–19 novembre 2011), Nancy/Sarrebruck, ATILF/Universität des Saarlandes.

Mărgărit 2009 = Iulia Mărgărit, *Vocabularul graiurilor munteneşti actuale*, Editura Academiei Române, Bucureşti.

Popovici 1990 = Victoria Popovici, *Romanische Verwandtschaftsnamen. Die Subsysteme der Sozialen Verwandtschaft*, în „Revue Roumaine de linguistique", tome XXXV, no. 3, p. 167–182.

Reinheimer Rîpeanu 2001 = Sanda Reinheimer Rîpeanu, *Lingvistica romanică. Lexic – fonetică – morfologie*, Editura All, Bucureşti.

Scurtu 1966 = Vasile Scurtu, *Termenii de înrudire în limba română*, Bucureşti, Editura Academiei.

GINERE ET *NORĂ* – PROFIL LEXICOGRAPHIQUE

(Résumé)

L'article représente une tentative de reconstituer et de compléter le profil lexicographique des mots roum. *ginere* „gendre" et *noră* „bru" sur troix niveaux: définition, première attestation et étymon. À l'aide de la comparaison, on confronte les données du dictionnaire trésor de la langue roumaine, repère de l'analyse, avec les informations de cinq autres ouvrages lexicographiques représentatifs pour leur caractère explicatif et historique, mais aussi d'autres sources. Le résultat de cette démarche réside dans des considérations montrant le degré de complexité qui caractérise le traitement lexicographique de ces deux lexèmes.

Cuvinte-cheie: *ginere*, *noră*, definiție, atestare, etimon.

Mots-clés: *ginere* „gendre", *noră* „bru", définition, attestation, étymon.

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi
Departamentul de Cercetare Interdisciplinară – Domeniul Socio-Uman
alina.bursuc@hotmail.com

BDD-A20044 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 3.149.233.72 (2024-04-20 04:47:26 UTC)